

## آثار صداقت از دیدگاه اسلام

سیمین زینی وند<sup>1</sup>

### چکیده

صداقت یکی از بنیادی ترین فضائل اخلاقی در اسلام است که بر زندگی فردی و اجتماعی انسان تاثیر مستقیم دارد. با توجه به گسترش دروغ و پنهانکاری در جامعه معاصر بررسی جایگاه صداقت و آثار آن ضرورت یافته است. این پژوهش با هدف تبیین جایگاه محوری صداقت در اسلام به بررسی آثار آن در ابعاد فردی اجتماعی و اخروی پرداخته است. این مطالعه به روش توصیفی تحلیلی و با گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه ای صورت گرفته است. یافته ها نشان می دهد که بین صداقت و شکل گیری شخصیت فرد و سلامت جامعه رابطه معناداری وجود دارد.

نتایج پژوهش نشان داد که صداقت موجب آرامش درونی، تزکیه عمل، اعتماد و اعتبار اجتماعی، محبوبیت، رهایی از مشکلات، شجاعت، بصیرت و بهره مندی از پاداش های اخروی می شود. همچنین صداقت یک سبک زندگی اسلامی است که تاثیر عمیقی بر تعالی شخصیت انسان و سامان یافتن جامعه دارد.

کلید واژه: صدق، صادق، آثار صدق.

انسان از آغاز آفرینش همواره در پی سعادت و کمال بوده است و یکی از مهم ترین ابزارهای او برای رسیدن به این هدف، توانایی سخن گفتن است. قرآن کریم در سوره الرحمن این نعمت را چنین یادآور می شود: «عَلَّمَهُ الْبَيَانَ». بیان هنگامی ارزشمند خواهد بود که بر پایه صداقت استوار باشد؛ چرا که صداقت زیربنای دیگر فضائل اخلاقی و یکی از معیارهای اساسی در شکل گیری شخصیت فرد و سلامت جامعه به شمار می رود. اهمیت صداقت در آموزه های اسلامی به اندازه ای است که خداوند در آیه ۸۰ سوره اسراء، صداقت را مایه ورود و خروج شایسته انسان معرفی کرده و در آیه ۸۷ سوره نسا می فرماید: «و کیست که از خدا راستگوتر باشد؟». این آیات نشان می دهد که راستگویی نه تنها یک ارزش اخلاقی فردی، بلکه راهی برای تقرب به خداوند است. بررسی های پیشین در حوزه اخلاق اسلامی نشان داده اند که صداقت نقش تعیین کننده ای در زندگی فردی، اجتماعی و معنوی انسان ها دارد. با این حال، در شرایط امروز که دروغ و پنهان کاری به عنوان ابزاری برای دستیابی سریع تر به منافع شخصی رواج یافته است، بازخوانی جایگاه صداقت و آثار آن ضرورتی انکارناپذیر به نظر می رسد. از این رو پژوهش حاضر با تکیه بر آیات قرآن و روایات معصومین علیهم السلام، به بررسی مفهوم صداقت، جایگاه و نقش آن، مصادیق و آثار آن می پردازد هدف این نوشتار، تبیین اهمیت صداقت و ارائه راهکاری اخلاقی برای شکل گیری جامعه ای سالم و عاری از دروغ است.

## مفهوم شناسی

از آنجایی که واژه ها دارای مفهوم هستند، فهم دقیق واژه ها می تواند به فهم مطلب و داشتن تحلیل درست از مسائل کمک کند.

با توجه به این مطلب به مفهوم شناسی واژه صداقت می پردازیم؛

### معنای لغوی:

صداقت از ریشه (صدق) است. در فرهنگ معین آمده است که صداقت در لغت به معنای راست گفتن و راستی است. و همچنین در فرهنگ لغات قرآن نیز صدق به معنای راستی است.

در ترجمه المنجد آمده که الصدق به معنای راستی، راستگویی، جدیت و کوشش است.

صداقت به معنای راستی و درستی است و صداقت داشتن به معنای راستگو بودن، ظاهر و باطن یکسان داشتن (فرهنگ بزرگ سخن، انوری، ص ۴۷۱).

### معنای اصطلاحی:

کلمه "صدق" در اصل به معنای این است که گفتار و یا خبری که داده می شود با خارج مطابق باشد، و آدمی را که خبرش مطابق با واقع و خارج باشد "صادق" می گویند. ولیکن از آنجایی که به طور استعاره و مجاز اعتقاد و عزم و اراده را هم قول نامیده اند در نتیجه صدق را در آنها نیز استعمال کرده، انسانی را هم که عملش مطابق با اعتقادش باشد و یا کاری که می کند با اراده و تصمیمش مطابق باشد، و شوخی نباشد، صادق نامیده اند (تفسیر المیزان، ص ۵۴۸).

صدق: مطابقت داشتن گفته های بیان شده با آنچه در دل دارد و هرگاه یکی از این دو پایه «گفته و اعتقاد باطن» با هم مطابقت نداشته باشند آن کلام، کلام صادق به تمام معنا نخواهد بود (مفردات راغب، ص ۴۴۰).

## جایگاه و نقش صداقت در آیات و روایات

یکی از بزرگترین فضایل اخلاقی که در آموزه های دینی جایگاه ویژه دارد و همچنین نقش بزرگی در سازندگی انسان دارد، صداقت در گفتار و رفتار است.

خداوند متعال جهان را براساس صدق و راستی و حقیقت و درستی بنا نهاده است، چنان که می فرماید: «و هو الذی خلق السماوات والارض بالحق...» او کسی است که آسمان ها و زمین را به حق آفرید. در سراسر جهان هستی قانون صداقت و صراحت و حقیقت ساری و جاری است هرچند به حسب ظاهر در عالم هستی تضادها و تعارض هایی دیده می شود.

بنای خلقت و طبیعت بر حقیقت و راستی است لکن این انسان ظلوم و ستمکار است که حق را با باطل به هم آمیخته و آن را وارونه جلوه می دهد.

خداوند سبحان چه با زبان تکوین و چه با زبان تشریع با صداقت و راستی با بندگانش سخن می گوید و می فرماید: «و تمت کلمه ربک صدقا وعدلا لا مبدل لکلماته...» (انعام، ۱۱۵) و کلام خدای تو از روی راستی و عدالت به حد کمال است و هیچ کس را یارای تغییر و تبدیل در آن نیست...

در فضیلت صداقت و راستی همین بس که خداوند متعال در مقام ستایش از خویش، خود را با این کلمه تعریف می کند و می فرماید: «ومن اصدق من الله قیلا» (نسا، ۱۲۲) از خدا راستگوتر کیست؟

و پیامبرانش را نیز با صداقت می ستاید و از مومنان می خواهد که با صادقان و راستگویان همراه و همگام باشند. «یاایهاالذین ءامنوا اتقوا الله و کونو مع الصادقین» (توبه، ۱۱۹) (اخلاق عملی، مهدوی کنی، ص ۲۴۰-۲۳۷).

خداوند متعال در آیه ۱۱۹ سوره توبه می فرماید: «یا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ» ای کسانی که ایمان آورده اید از (مخالفت فرمان) خدا بپرهیزید و با صادقان باشید. در اینکه منظور از "صادقین" چه کسانی است، مفسران احتمالات گوناگونی داده اند. ولی اگر بخواهیم راه را نزدیک کنیم، باید به خود قرآن مراجعه کنیم که در آیات متعددی "صادقین" را تفسیر کرده است.

در سوره بقره می خوانیم: «لَيْسَ الْبِرَّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ وَآتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ

وَالسَّائِلِينَ وَفِي الرِّقَابِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ وَالضَّرَاءِ وَحِينَ الْبَأْسِ أُولَئِكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُتَّقُونَ» ، در این آیه می بینیم پس از آنکه مسلمانان را از گفت و گوهای اضافی درباره مسئله تغییر قبله نهی میکند حقیقت نیکوکاری را برای آنها چنین تفسیر می کند: ایمان به خدا و روز رستاخیز و فرشتگان و کتب آسمانی و پیامبران، سپس انفاق در راه خدا به نیازمندان و محرومان، و برپا داشتن نماز و پرداختن زکات و وفای به عهد و استقامت در برابر مشکلات به هنگام جهاد، و پس از ذکر همه ای این ها می گوید: کسانی که این صفات را دارا باشند صادقان و پرهیزگارانند .

و به این ترتیب صادق کسی است که دارای ایمان به تمام مقدسات و به دنبال آن عمل در تمام زمینه ها باشد(تفسیر نمونه، ص ۲۲۶). یکی از پیام های این آیه این است که مومن اگر به خاطر صداقتشان مشکلاتی را در دنیا تحمل کنند ، این راستی و صداقت در آخرت برای آنان کارساز است(تفسیر نور).

در سوره حشر می خوانیم: «لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ» ، این اموال برای فقیران مهاجری است که از خانه و کاشانه و اموال خود بیرون رانده شدند درحالی که فضل الهی و رضای او را می طلبند و خدا و رسولش را یاری میکنند و آنها راستگویانند.

در این آیه مسلمانانی که به اجبار کفار از شهر و وطن خود بیرون رانده شدند و خانه و اموال خود را رها کردند و با اموال و جان هایشان خدا و رسولش را یاری کردند ، اینها راستگویان هستند.

و در سوره حجرات می خوانیم: «إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ» ، مومن واقعی تنها کسانی هستند که به خدا و رسولش ایمان آورده اند، سپس هرگز شک و تردیدی به خود راه نداده و با اموال و جانهای خود در راه خدا جهاد کردند؛ آنها راستگویانند. این آیه صدق را مجموعه ای از ایمان و عمل که در آن هیچ گونه تردید و تخلفی نباشد معرفی می کند(دانشنامه اسلامی). در باب اهمیت صدق و راستی علاوه بر آیات ، روایات بسیاری هم نقل شده که هر کدام از آنها ارزشی بزرگ را برای صدق ذکر می کنند به نحوی که انسان با توجه به این روایات از ترک راستگویی و روی آوردن به دروغ پشیمان می گردد و نسبت به فرجام خود بیمناک می شود.

پیامبر صلی الله علیه فرمودند: همانا فردای قیامت آن کس به من نزدیک تر و شفاعت من بر او واجب تر است که راستگو تر و در ادا امانت کوشاتر و اخلاقش بهتر و به مردم نزدیک تر باشد.

### ۳- وصول به مقام نبوت

« واذکر فی الكتاب ادریس انه کان صدیقاً نبیاً » (مریم، ۵۶) و در این کتاب از ادریس نیز یاد کن، او بسیار راستگو و پیامبر بزرگی بود. «و رفعناه مکاناً علیاً» (مریم، ۵۶) و ما او را به مقام والایی رساندیم.

« صدیق » به کسی گفته می شود که گفتار و رفتارش با هم هماهنگ باشد. (تفسیر نور، ص ۲۸۵)

صداقت، شرط تاثیرگذاری در تبلیغ است. «صدیقاً نبیاً» تقدم کلمه ی «صدیق» بر «نبی» نشانه ی آن است که صداقت زمینه ی نبوت است (تفسیر نور، ص ۲۸۵).

### ۴- باغ های بهشتی

خداوند متعال در آیه ۱۱۹ سوره مائده پاداش صادقان را اینگونه بیان می کند: «لهم جنات تجری من تحتها الانهار خالدين فیها ابدًا» ، برای آنها باغ هایی از بهشت است که نهرها از زیر درختان آن می گذرد، و تا ابد، جاودانه در آن می مانند

### 5- رضوان الهی و رستگاری

و از این نعمت مادی مهم این است که "هم خداوند از آنها راضی است و هم آنها از خداوند راضی و خشنودند" (رضی الله عنهم و رضوا عنه).

"و شک نیست که این موهبت بزرگ که جامع میان موهبت مادی و معنوی است رستگاری بزرگ محسوب میشود." (ذلک الفوز العظیم) (تفسیر نمونه، ص ۱۷۶).

## نتیجه گیری

با توجه به مطالعات صورت گرفته چنین نتیجه می گیریم که صداقت یکی از بنیادی ترین فضائل اخلاقی است که هم در زندگی فردی و هم در جامعه اثرگذار است. التزام به صدق علاوه بر اثرات دنیوی، پاداش های اخروی را به دنبال دارد که به مراتب بزرگتر و رفیع تر هستند. آثار آن از آرامش درونی و اعتماد و اعتبار اجتماعی شروع شده و تا رسیدن به مقام رستگاری و رضوان الهی ادامه می یابد. در نهایت می توان گفت صداقت نه تنها یک فضیلت بلکه یک سبک زندگی اسلامی است که بر تمامی ابعاد انسان سایه می افکند و نقش تعیین کننده ای در تعالی شخصیت انسان و سامان یافتن جامعه دارد.

## منابع

1- قرآن

۲- نهج البلاغه

۳- اصفهانی، راغب، مفردات، ترجمه: حسین خدایپرست، قم: انتشارات نوید اسلام، چاپ اول، ۱۳۸۷ ه. ش.

۴- انوری، حسن و همکاران، فرهنگ بزرگ سخن، تهران: انتشارات سخن، چاپ پنجم، ۱۳۸۶ ه. ش.

۵- اسحاقی، سیدحسین، اخلاق بهشتیان، قم: انتشارات خادم الرضا (ع)، ۱۳۹۰ ه. ش.

۶- البروجردی، سید حسین، جامع احادیث شیعه، قم: نشر الصحف، ۱۳۷۳ ه. ش.

۷- بحرانی، ابن میثم، شرح نهج البلاغه، ترجمه: محمدی مقدم و نوایی، مشهد: انتشارات مجمع البحوث الاسلامیه، چاپ اول، ۱۴۱۷ ه.ق.

۸- پاینده، ابوالقاسم، نهج الفصاحه، تهران: انتشارات دنیای دانش، ۱۳۸۲ ه.ش.

۹- تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، غررالحکم و دررالکلم، ترجمه: لطیف راشدی و سعید راشدی، قم: انتشارات پیام علمدار، ۱۳۹۱ ه.ش.

۱۰- چینی فروشان، شکوه، صداقت و سیمای صادقین در قرآن و حدیث، قم: انتشارات بیان جوان، ۱۳۸۸ ه.ش.

۱۱- رحیمی نیا، مصطفی، ترجمه المنجد (اول)، تهران: انتشارات صبا، چاپ چهارم، ۱۳۹۳ ه.ش.

۱۲- شوشتری، عباس، فرهنگ کامل لغات قرآن، مصحح: عزیزالله کاسب، تهران: انتشارات گنجینه، چاپ سوم، ۱۳۷۴ ه.ش.

۱۳- طباطبایی، محمدحسین، المیزان، ترجمه: سیدمحمدباقر موسوی همدانی، قم: دفتر انتشارات اسلامی، چاپ بیست و هشتم، ۱۳۸۸ ه.ش.

۱۴- فرید، مرتضی، الحدیث، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۶۳ ه.ش.

۱۵- قرائتی، محسن، نور، تهران: مرکز فرهنگی درسایی از قرآن، چاپ پنجم، ۱۳۸۹ ه.ش.

۱۶- کلینی، محمد بن یعقوب، اصول کافی، ترجمه: محمد باقر کمره ای، قم: انتشارات اسوه، چاپ سوم، ۱۳۷۵ ه.ش.

۱۷- مکارم شیرازی، ناصر، نمونه، باهمکاری جمعی از نویسندگان، تهران: انتشارات دارالکتب الاسلامیه، چاپ سی و پنجم، ۱۳۸۸ ه.ش.

۱۸- مکارم شیرازی، ناصر، مشکات هدایت، تدوین: مسعود مکارم و محمدرضا حامدی، قم: امام علی بن ابی طالب (ع)، چاپ سوم، ۱۳۸۹ ه.ش.

۱۹- مکارم شیرازی، ناصر، اخلاق در قرآن، تهیه و تنظیم جمعی از فضلا، قم: مدرسه الامام علی بن ابی طالب (ع)، چاپ اول، ۱۳۷۷ ه. ش.

۲۰- مهدوی کنی، محمدرضا، نقطه های آغاز در اخلاق عملی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ هجدهم، ۱۳۸۴ ه. ش.

۲۱- معین، محمد، فرهنگ فارسی، تهران: گروه پژوهشگران انتشارات ساحل، چاپ سوم، ۱۳۸۴ ه. ش.

۲۲- معاونت امور فرهنگی اداره کل آموزش مددجویان، اخلاق، قم: انتشارات قدس، چاپ اول، ۱۳۸۶ ه. ش.

۲۳- یوسفیان، نعمت الله؛ الهامی نیا، علی اصغر، اخلاق اسلامی، مرکز تحقیقات اسلامی